

TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA TA'LIM MASKANI RAHBARINING O'RNI

Mardiyev Abdusattor Xolboyevich

Sayhunobod tuman 2-son kasb- hunar maktabi direktori

Annotatsiya: *Ta'lim maskani rahbarining o'z xodimlari bilan o'zaro munosabatlari, guruhdagi psixologik muhit, faoliyatning samaradorligi ko'p jihatdan rahbar qo'llaydigan boshqaruv uslubiga bog'liq. Boshqaruv uslubi rahbarning o'z xodimlariga nisbatan, ular orasida ishni tashkil etish bo'yicha qo'llaydigan odatiy xatti- harakatlari majmuasidir. Rahbar o'z faoliyatida uchraydigan vaziyatdan kelib chiqqan holda, muvofiq keluvchi usullar majmuasidan birortasini qo'llash maqsadga muvofiqdir. Shunday ekan, rahbar o'zi boshqarayotgan tizimni yaxshi bilishi, uning holatini to'g'ri baholashi, kelajakdagi qiyofasini tasavvur eta olishi hamda o'zgarishlarni amalga oshirishda ishtirok etuvchi xodimlarni faollikka jalb eta olishi lozim. Mazkur maqolada ham ta'lim sifatini oshirishda ta'lim maskani rahbari (direktori)ning ro'li haqida ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so'zlar: *Empatiya, rahbar, boshqaruv uslubi, kasbiy malaka, individuallik, rahbar shaxsi, o'ziga ishonch, shaxsiy fazilat, ijtimoiylashuv.*

O'zbekiston ta'lim tizimida ta'lim sifati tizimli nazorat qilinmasa, o'quv jarayonida muayyan muammolar yuzaga keladi. Shuning uchun ta'limni boshqarish o'quv jarayonini, ta'lim turini, uning imkoniyatlarini hisobga olishi va shu bilan sifat menejmentining samarali ishlashini ta'minlashi kerak. Ta'limda boshqaruv samaradorligi va sifatining o'zgarishi to'g'ri tanlangan boshqaruv modeli va uni uzluksiz ta'lim tizimida izchil qo'llash amaliyoti bilan bog'liq.

O'zbekiston taraqqiyotining yangi bosqichida ta'lim tizimini isloh qilish, sifatli ta'lim tuzilmasini yaratish, uzluksiz ta'limni yangi samarali jarayonga aylantirish masalalari tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Bu vazifalar ta'lim ustidan adolatli boshqaruv va universal nazorat tizimini rivojlantirish va mavjud shakllarni takomillashtirishni taqozo etadi. Dunyoning barcha mamlakatlarida ta'lim sifatini ta'minlash ustuvor vazifa bo'lib qolmoqda.

Davlatimiz rahbari 2023-yilni "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim" yili deb e'lon qilishi ham ta'lim sifatini yanada oshirishga xizmat qilmoqda. "Ta'lim sifatini oshirish – Yangi O'zbekiston taraqqiyotining yakkayu yagona to'g'ri yo'lidir." deya ta'kidladilar Yurtboshimiz.

Buyuk shoir va mutafakkir Yusuf Xos Hojibdan iqtibos keltirgan holda:

"Zakovat bor joyda ulug'lik bo'ladi,

Bilim bor joyda buyuklik bo'ladi.", dedilar prezidentimiz. Shuningdek, bu maqsadlarga erishish uchun bu sohada boshlangan islohotlarni davom ettirish, ustoz va murabbiylar bilan ko'proq uchrashish, mavjud muammolarni birgalikda hal etish, bu boradagi vazifalarni hayotga tatbiq etishga ko'maklashish zarurligini ta'kidladilar.

Prezidentimiz hozirgi kunda ta'lim sohasiga juda katta e'tibor qaratmoqda. Zamonaviy bilimlarni o'zlashtirish, chinakkam ma'rifat va yuksak madniyat egasi bo'lish uzluksiz hayotiy ehtiyojga aylanishi kerak. Mamlakatimizda Ta'lim to'g'risidagi qonun dastlab 1992 yilda qabul qilingan, 1997 yilda esa yangi tahrirdagisi qabul qilingan edi. 2020 yil 23 setabrda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risidagi" Qonunda ta'lim sohasida hozirgi davrda amalga oshirilgan o'z aksini topadi. Qonun loyihasini takomillashtirish davomida 238 norma va qoida qayta ko'rib chiqildi, idoraviy normativ–huquqiy hujjatlarni qisqartirish imkoniyatidan foydalangan holda 123 ta norma loyiha tarkibidan chiqarildi hamda 54 ta to'g'ridan to'g'ri amal qiluvchi modda bilan almashtirildi.

Kasb- hunar maktabini boshqarishda rahbar(direktor)ning ro'li. Maktab rahbari ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan o'zgarishlarning muvaffaqiyatini belgilab beruvchi asosiy shaxs hisoblanadi. Pedagogik menejment sohasidagi ko'plab mutaxassislarning fikriga ko'ra, zamonaviy maktab direktori quyidagi fazilatlarga ega bo'lsa samarali rahbardir: kompetentsiya; xushmuomalalik; qo'l ostidagilarga hurmat; qaror qabul qilishda jasorat; muammolarni ijodiy hal qilish qobiliyati.

Kasb- hunar maktabining samarali rahbari (direktori): maktab oldida turgan muammolarni hal qilishning noan'anaviy usullarini topib, qoliplarni yengib o'ta oladigan, innovatsion boshqaruv texnologiyalarini yarata oladigan va ulardan foydalana oladigan ijodkor shaxs; doimiy ravishda o'z ustida, kasbiy va shaxsiy fazilatlari ustida ishlayotgan shaxs; bir necha yil oldin o'z maktabini rivojlantirish istiqbolini ko'radigan strateg; o'z namunasi bilan o'qituvchilar jamoasini ruhlantirayotgan shaxs.

London universiteti qoshidagi Ta'lim instituti yetakchilik tadqiqotlari markazi direktori, professor Alma Xarrisning fikricha, maktabning zamonaviy rahbari (direktori) ko'p ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi kerak, lekin eng muhimi, o'qituvchilar jamoasini shakllantirish qobiliyati. Aynan o'qituvchi o'quvchi bilan bevosita ishlaydi, shuning uchun direktor o'qituvchiga ishonishi, uning fikriga ishonishi va ba'zi masalalarni undan ko'ra yaxshiroq tushuna olishini tan olishi kerak.

So'nggi yillarda ta'lim tizimida jiddiy o'zgarishlar ro'y berdi. O'quv jarayoni zamonaviy o'quv, texnologik jihozlar, o'quv qurollari va o'quv majmualari bilan to'ldirildi. 21-asr maktab o'quvchilari XX asr maktab o'quvchilaridan rivojlanishda sezilarli darajada farq qiladi. Bunday sharoitda maktab rahbarining (direktorining) vazifalari va ro'li sezilarli darajada o'zgaradi. Bir tomondan, direktor samarali menejerdir, chunki bugungi kunda direktor juda ko'p boshqaruv funktsiyalarini bajarishi kerak - byudjetni boshqarish, jamoatchilik bilan muloqot qilish, yuqori boshqaruv bilan o'zaro aloqa qilish va hakoza. Tashkilotni boshqarish ko'nikmalari kundan- kunga muhimroq bo'lib bormoqda.

Maktab direktorining kasbiy malakasi – bu rahbarning bilimlari, kasbiy va hayotiy tajribasi, qadriyatlar hamda moyilliklaridan foydalangan holda boshqaruv faoliyatining real vaziyatlarida yuzaga keladigan kasbiy muammolar va vazifalarni hal qilish qobiliyatini tavsiflovchi ajralmas kasbiy va shaxsiy sifatidir.

Zamonaviy menejment asoschisi Piter Druker ko'p yillik kuzatishlar asosida paradoksal xulosaga keldi: "kuchli mutaxassislar", o'z sohasining zo'r mutaxassislari kamdan-kam hollarda yaxshi rahbar bo'lishadi. Bu boshqaruvning to'liqligi bilan bog'liq maxsus turdagi kasbiy faoliyat, uning natijasi bevosita shaxsning shaxsiy samaradorligi bilan bog'liq. Boshqa tomondan, katta erkinlik doirasida zamonaviy maktab direktori boshqaruv nazariyasidan tashqari, zamonaviy ta'lim paradigmalari, ustuvorliklari va istiqbolli ta'lim texnologiyalarini tushunishi kerak. Ko'pgina mutaxassislarning fikricha, maktab direktori qanday ma'lumotga ega bo'lishi muhim emas, lekin u pedagogik tajribaga ega bo'lishi kerak.

Piter Drukerning metodlari, ya'ni muvaffaqiyatli rahbar bo'lish uchun, avvalambor, o'zini o'zi boshqarishni o'rganish kerak, chunki "boshqarish qobiliyati hamma odamlar uchun har xil, lekin o'zini boshqara oladiganlar, ularning harakatlari. va qarorlar boshqalarni muvaffaqiyatli boshqaradi."

Maktabda direktor asosiy shaxs hisoblanadi. Maktabdagi muvaffaqiyat esa uni kim boshqarishiga bog'liq. Ta'lim sifatini oshirishda ta'lim maskani rahbarining empatiya qobiliyati ham muhimdir.

Empatiya – boshqa odamning his- tuyg'ularini tushunish va baham ko'rish qobiliyati. Empatiya ayni paytda suhbatdosh bilan nima sodir bo'layotganini aniq ko'radi va tushunadi (hissiy jihatdan). Shu bilan birga, u o'z harakatlari, fikrlari va his- tuyg'ularini bu odamning holati bilan o'lchaydi. Empatiya xodimlar bilan individual tanishishga yordam beradi hamda ularning hayotida nima sodir bo'layotgani va ularni nima undashi mumkinligi haqida tasavvur hosil qiladi. O'z xodimlarining his- tuyg'ularini tushungan holda, rahbar ularning hissiy holatini obyektiv baholashi, muammoli vaziyatlarni muhokama qilish uchun to'g'ri ohang hamda vaqtni tanlashi, ularning muloqotining hissiy intensivligini nazorat qilish va tartibga solish shakllarini bilishi zarurdir.

Zamonaviy maktabning samarali rahbari zamon bilan hamnafas bo'lishi: bugun muhim bo'lgan va ertaga yanada muhim bo'ladigan vazifalarni qo'yishi, eng muhimi, ularni hal etish yo'llarini topa bilishi kerak. Zamonaviy direktor o'quvchi bilan, ota- onalar va pedagogik xodimlar bilan qanday ishlashni biladi. Buning uchun u o'qituvchi va tashkilotchi bo'lishi, huquqiy va iqtisodiy bilimlarga ega bo'lishi kerak. U o'z jamoasida o'qituvchining ro'li haqida g'amxo'rlik qilishi, o'qituvchilarning malakasini oshirishga hissa qo'shishi, ularning ijodiy qobiliyatlarini ochish uchun sharoit yaratishi kerak. Maktabda qulay ta'lim sharoitlarini yaratish uchun unga pedagogika, psixologiya va turli usullarni bilish kerak. O'qituvchilik ishi, og'ir yuk bo'lishiga qaramay, zarur, chunki, o'qituvchilar va o'quvchilar bilan munosabatlarni mustahkamlashga yordam beradi. Maktab direktori muvaffaqiyatni ta'minlaydigan ma'lum shaxsiy fazilatlariga ega bo'lishi kerak. Bular bag'rikenglik, xushmuomalalik, tarbiya, ichki uyg'unlik, optimizm.

Rahbarning asosiy fazilatlaridan biri bu o'ziga ishonchdir. Bunday direktor, albatta, o'z qo'l ostidagilar uchun avtoritetga aylanadi. Rahbar uchun uning hissiyligi majburiydir. Rahbar kayfiyatidan qat'i nazar, his- tuyg'ularini nazorat qilishi va doimo ijobiy bo'lishi kerak. Zamonaviy direktor maktabning obro'si haqida qayg'urishi kerak. Bular turli tuman,

viloyat ko'rik- tanlovlari, anjumanlar, seminarlar, mahorat saboqlari, jamiyat bilan aloqalardir.

Barcha davrlarning an'analariida maktab doimo diqqat markazida bo'lib kelgan. Uning muvaffaqiyatli faoliyat ko'p jihatdan uni kim boshqarishiga bog'liq. Hozirgi vaqtda nafaqat ta'lim jarayonini tashkil etish, balki uni tejamkorlik bilan ta'minlashga qodir bo'lishi kerak bo'lgan maktab direktorining ro'li ayniqsa dolzarb bo'lib bormoqda. Bugungi kunda maktab direktorlari ta'lim sifatini oshirish yo'llarini izlab topishlari va ko'plab muhim boshqaruv qarorlarini qabul qilishlari kerak.

Shuningdek, har qanday rahbar boshqaruv faoliyatining muvaffaqiyatini ta'minlaydigan alohida shaxsiy fazilatlarga ega bo'lishi kerak. Maktabning samaradorligi jamoani boshqarish uslubiga bog'liq. Boshqaruv uslubida rahbarning shaxsiy fazilatlari namoyon bo'ladi. Rahbar o'zining shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish va takomillashtirish, rahbarlik uslubini o'zgartirish orqali ta'lim muassasasining samaradorligini oshirishi mumkin. Bugungi kunda maktab rahbarining kasbiy kompetentsiyasi har qachongidan ham ko'proq boshqaruv, pedagogik, kommunikativ, diagnostika va tadqiqot fazilatlarini o'z ichiga oladi, uning ishining samaradorligi kasbiy bilim va ko'nikmalarning shakllanish darajasi bilan belgilanadi. ko'zlangan maqsadlarga erishish uchun boshqaruv funktsiyalarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan professional ahamiyatga ega shaxsiy fazilatlar. Rahbarning asosiy fazilatlaridan biri bu o'ziga ishonchdir.

Hulosa qilib aytganda zamonaviy maktab direktori yetarli darajada professional o'zini o'zi qadrlashi kerak, aks holda, u o'z faoliyatini va pedagogik xodimlarning faoliyatini tahlil qila olmaydi. Ko'tarilgan o'zini o'zi hurmat qilish rahbarning o'sishiga yo'l qo'ymaydi, chunki u barcha masalalarda malakali ekanligiga ishonch hosil qiladi va o'zini yanada yaxshilashga intilmaydi. O'zini past baholash, aksincha, shaxsning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi, rahbar o'ziga ishonmaydi, o'z maktabining ta'lim maydoniga innovatsion texnologiyalarni kiritishdan qo'rqadi. Adekvat professional o'zini o'zi baholash (ya'ni o'z kasbiy imkoniyatlarini, jamoadagi o'rnini, qabul qilingan qarorlarning oqibatlarini eng real baholash) professional muvaffaqiyatga yo'lidir.

Rahbar o'zining hissiy ko'rinishlarini nazorat qilishi kerak. U doimo odamlar bilan o'ralgan va ularning barchasi bilan, kayfiyati va shaxsiy fe'l- atvoridan qat'i nazar, u silliq, ishbilarmon munosabatlarga ega bo'lishi kerak. Bundan tashqari, hissiy nomutanosiblik insonning o'ziga bo'lgan ishonchini va shu bilan uning ishbilarmonlik faolligini pasaytirishi mumkin. Tug'ilgandan yetakchi, iste'dodli rahbar bo'lib tug'ilganlar kam. Ammo shunday bo'lish mumkin - istak, bilimga intilish, yangi texnologiyalardan foydalanish, samaradorlik va eng muhimi, boshqalarga nisbatan bag'rikenglik bo'lar edi. Aqlli rahbar o'zining asosiy narsasi qo'l ostidagilar ekanligini tushunadi. U ularni boshqa odamlardan afzal ko'radi. Rahbar faqat qo'l ostidagilar tufayli nimagadir erishadi. Shunday qilib, rahbarning faoliyati samaradorligining asosiy vazifalaridan biri bu odamlarni, ularning bilimlarini va xarakter xususiyatlarini tushunish qobiliyatidir.

«Najot – ta’limda, najot – tarbiyada, najot- bilimda. Chunki, barcha ezgu maqsadlarga bilim va tarbiya tufayli erishiladi.» Jadidlar bobolarimizning bu so’zlari deputat va senatorlar, siyosiy partiyalar, mahalliy Kengashlar, butun davlat apparati, jamoatchilik uchun amaliy qo’llanma bo’lishi kerak. Shuning bilan birga, maktablarda ta’lim sifati hamda jamiyatda o’qituvchi kasbi nufuzini oshirish, ularning mehnat hamda hayotiy sharoitlarini yaxshilash 2023-yildagi eng asosiy vazifalarimizdan biri bo’ladi.

Ta’lim sohasidagi navbatdagi muhim yo’nalish, bu – yoshlarning zamonaviy kasb-hunar egallashi uchun barcha zarur shart- sharoitlarni yaratishdan iboratdir. Hozirgi ochiqlik siyosati, chet el investitsiyalari va yangi korxonalarining ortib borayotgani yoshlarimizni zamonaviy bilimlar va xorijiy tillarni o’rganishga undamoqda. Shu bois, kasb-hunar maktablariga ham doimo yuqori malakali xorijiy til o’qituvchilar va malakali maxsus fan o’qituvchilarini olib kelishga harakat qilamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YAXTI:

1. Bolshakov A.S. Boshqaruv. Qo'llanma. Sankt-Peterburg: "Piter nashriyoti", 2000. 160 b.
2. Maktab ichidagi boshqaruv: nazariya va amaliyot masalalari. Ed. T.I.Shamova. M., 1991. b. 352
3. Isaev I.F. Maktab pedagogik tizim sifatida: Menejment asoslari. M.; Belgorod, 1997. p. 286
4. Kustobaeva E. Boshqaruv madaniyati direktorlar: etarli darajada o'zini o'zi baholash. Xalq ta'limi. 2002. No 1.
5. Pedagogika. Ed. P.I. Pidkasistogo, Moskva, 1998, p. 452
6. Zamonaviy maktabni boshqarish: Maktab direktori uchun qo'llanma. Ed. M. M. Potashnik. M., 1992. b. 298
7. Бендас Т.В. Воспитание лидерских качеств у студентов как элемент профессиональной подготовки будущих педагогов // Актуальные проблемы профориентационной работы среди молодежи в свете требования перестройки высшей школы: Тез. докл. межвуз. конф. – Караганда, 1988. – С. 190-192.
8. Дворяшина М.Д. О соотношении успеваемости и динамики интеллектуального развития студентов в процессе их обучения в вузе // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. – Ленинград: ЛГУ, 1974. Вып. 2. – С. 49-57.
9. Мацумото Д. Психология и культура. – Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 416 с.